

מחורש לחורש

מותו של מנהיג

לכאורה, ראו רבים באשכול דמות פשרנית. אולם, אשכול האיש לא ידע פשרות בעניינים שבעקרון ובעניינים היקרים ללב. לא פעם מחל על כבודו, ביוחד כשהרגיש שמעליבו הוא אדם גדול. אך עם זאת לא נכנע לו ולא זו מעמדתו, ולא בשל תאוות שלטון, כי לא היה אוהב שררה, כי אם בשל הרגשת מילוי חובה, שאותה קיים עד יומו האחרון ממש. וזכר אני מה שאמר לי פעם בטליל-לילה ממושך בניו יורק, כשדיבר על דרכו בתנועה ובארץ. לא היה זה כרגיל מדרכו לטפל בנושא „לוי אשכול“, אבל נתגלגלה שיחה ומה שהשמיע היו דברים היוצאים מן הלב ודברי ענוה אמיתית, לא־מעושה. כל חפצו היה לשרת את עמו. גם אם היו שגילו פנים במניעיו שלא כהלכה וטפלו עליו האשמות של חולשה וכדומה, אם מצרות עין ואם מתוך משטמה מפלגתית, לא היה מי שהיה יכול להניאו ממילוי חובתו כלפי עמו. אפילו מחלת לב שקיצרה את ימיו לא הניאה אותו מכך. לפני ימים מועטים גילה ברבים שר־התחבורה מר כרמל, כי שבוע לפני פרוץ מלחמת ששת הימים דנו בישיבת הממשלה במצב והשאלה הועמדה בכל חריפותה: לצאת או לא לצאת למלחמה, והיו הדעות שקולות: תשעה שרים הצביעו בעד ותשעה נגד. דעתו של אשכול היתה שאין מנוס ממלחמה, מיום שהטיל נאצר הסגר על מצרי טיראן, אף על פי לא הכריע אשכול את הכף מיד, אף שהיה בסמכותו לעשות כן כראש־הממשלה. הוחלט לנקוט צעד דיפלומטי נוסף, שדחה את המלחמה לשבוע ימים, אך הצעד ההוא הכזיב, ואז באה מלחמת ששת הימים. לא צדקו האומרים, כי מחמת היסוסים לא הכריע אשכול את הכף. ובוודאי לא צדקו האומרים, כי „יונה“ היה. לא „יונה“ ולא „נץ“ היה אלא איש הדימוי קראטיה האמיתית היה ואוהב שלום היה, וכשהיו הדעות בממשלה שקולות

מותו של לוי אשכול אבידה כבדה היא לעם ישראל. נמנו וגמרנו מעלי הגירה בשדה הפרשנות שלוי אשכול המנוח לא היה דמות כאריזמתית ומכאן ואילך נתקצרה להם הדרך למנות מעלותיו. האמת היא, שעניין הכאריזמה בכלל אינו עולה יפה במסטר הדימוי קראטי ואינו הולם את השיטה הדימוי קראטית. הכאריזמה היא ענין לדיקטאטוריה וכל מי שניהן בה יודע להוליך את עמו שולל באשר תולידנו הרוח הכאריזמתית. די לנו אם נזכיר שנאצר הוא דמות כאריזמתית וכי הוא מחזיק במושכות השלטון משנת 1952 ועד הנה לא בזכות מעשים טובים שעשה למען עמו, או נצחונות שניצח בשדה הקרב, אלא בזכות הכאריזמה שלו, שכל־כולה אינה אלא אחיזת עיניים והונאת הבריות, וכוחה יפה, על הרוב, אצל אומות שהמוניהן נבערים מדעת. אך יש אשר תחוג הכאריזמה את נצחונה גם אצל עמים המכונים תרבותיים, כגון הכאריזמה של היטלר, שהביאה להשתל־טותו על העם הגרמני בשנת 1933, ושהולוכה את העולם לקראת מלחמת העולם השנייה בצעדים בטוחים ומאו־ששים. על כן, מוטב לנו שלא נצטער על כך שראש ממשלת ישראל הנפטר לא היה דמות כאריזמתית, ולעומת זאת היה ראש ממשלה טוב. לא זו בלבד אלא שהיה הבריא התיכון המאחד את ממשלת הליכוד הלאומי וחסרונו לא יוכל להימנות.

זכורני מה שסח לי פעם חבר נעוריו של אשכול, כשעמד לוי אשכול להתנדב ללגיון, בימי מלחמת העולם הראשונה, והיה צריך להיכנס לבדיקה הרפואית התחיל חושש שמא יפסלוהו משום שאצבעותיו נקטעו בתאונת עבודה. מה עשה? קמץ אגרופו וכך נכנס לבדיקת הרופא כשאגרופו קמוץ, וחפצו עלה בידו. מעלה אני פרט זה משום משמעות פסיכולוגית שבו ומשום ההחלטיות המתגלה בו.

ממשלה (גם אשכול תמך בהחלטה זו). בצאתם מהפגישה עם בן גוריון, שבה השמיע בן גוריון את הצעתו אמר לה אשכול: „כשאני מעלה על דעתי שאני צריך לקבל תפקיד זה — אני רוצה פשוט להיעלם!“... מגרונו של אשכול דיברה ענוותנות אמיתית, לא מעושה; הוא דיבר רתת, אולם, לימים, כשנעשה ראש הממשלה (ושוב לפי הצעת בן גוריון) קיבל את תפקידו ללא רתיעה, שכן היתה בו מציגה נדירה של החלטיות ושל אומץ, בצד הצניעות והענווה הטבעית.

אופייני הדבר לגולדה מאיר, כי לכשנתהה הקרע בין בן-גוריון ואשכול, בשנת 1965, התייצבה גולדה מאיר לצד אשכול, וזאת למרות הערצתה הרבה לבן גוריון במשך קרוב לחמישים שנה. בהתייצבה לימינו של אשכול ראתה בו גם מנהיג נאמן, גם חבר מסור גם ראש ממשלה טוב. ואכן מנהיג טוב היה אשכול לעמו ישראל, למרות כל מה שנאמר על פשרנותו, עממיותו ופשוטותו. מידות אלה לא היו מידות לגנאי אלא לשבח במשטר הדימוקראטי הישראלי.

לא נוכל שלא להביא כאן את דבריה של גולדה מאיר באותו מעמד בנוגע לעוול מסויים שנעשה לאשכול ערב מלחמת ששת הימים. היא אמרה: „נעשה לו עוול לא רק בכך שהפרידו את התיפקודים של שר הבטחון וראש ה-ממשלה אלא גם בצורה שבה נעשה המעשה. דבר זה לא הגיע לו. איש אינו יודע מה היו מחשבותיו האחרונות, אך אני מקווה שלא חשב על זה.“ עכ"ל.

ממשלת מאיר

ממשלת מאיר תהיה מטבע הדברים ממשלת המשך, כשם שבמשך שנים היתה גם ממשלת אשכול ממשלת המשך, עד שבאו ימי המשבר, ערב מלחמת ששת הימים, והולידו את ממשלת האיחוד הלאומי בהנהגתו. אבל תהא זו טעות לחשוב, כי לא יחול שום שינוי בממשלה החדשה. אין ספק, כי גולדה מאיר תטביע חותמה על הממשלה החדשה, וכמה מחברי הממשלה וכן כמה ממנהיגי היישוב שמחוץ לממשלה — השפעתם תגבר או תמעט בהתאם להערכת ראש הממשלה החדש — הערכת אישיותם ודעותיהם.

בין שנראה את בחירתה של גולדה מאיר כאות לרצון לדחות את „המאבק על הירושה“ ובין שנראה את בחירתה

לא רצה להיות המכריע למלחמה. היה בכך גם סמל לענוותנותו של האיש וגם סמל לתבונתו המדינית. שכן, כעבור שבוע, כשנשתכנעו עוד אחדים מחברי הממשלה כי אין מנוס ממלחמה שוב לא היה בו צל של היסוס. מעתה אשכול אוהב השלום ואיש הפשרה היה מוכן לקרב, כי שיקולו המדיני אמר לו שאין מוצא אחר והוא נתן את הוראותיו כמי שגבו אל הקיר והוא חייב להתגונן. זכה אשכול למה שלא זכו שני קודמיו, שבימיו נגאלה ארץ ישראל השלמה, גם אם לא לשם כיבושים ושיחרור שטחים יצא צה"ל ללחום, כי אם למען פורקנה של המדינה ולמען עצם קיומו של עם ישראל.

ידוע, כי נשיא ארה"ב הקודם, מר לינדון ג'ונסון, קשר קשרי ידידות של ממש עם לוי אשכול, ולא מקרה הוא ששניהם הוקירו זה את זה. שניהם היו אנשי ההגיון ואהובי הבריות, ושניהם היו אנשי פרלמנט מנוסים, במיקוח ובמו"מ. כזה כן זה עשו את דרכם מראשיתה מכות-עצמם ובזכות אישיותם והתמדתם. שניהם היו בעלי אינטלגנציה ערה ובעלי חוש הומור מפותח, ושניהם לא היו מתנשאים או יהירים מטבעם. הרומאנטיקה של איש העבודה וההת-יישבות אשכול שונה היתה כמובן מהרומאנטיקה של לינדון ג'ונסון, מימי היותו מורה בעיירתו ועד ימי שבתו בבית הלבן. עם כל שוני הרקע, הרי אצל שניהם מילתה הרומאנטיקה תפקיד חשוב בחייהם ובתמונת עולמם שהצטיירה לנגד עיניהם. שניהם נדיבי לב היו מטבעם ושניהם לא נתפסו מעולם לסנוביות. את שניהם השביעו ממרורים בימי שלטונם, ואם גם מסיבות שונות ובמסבות שונות. אין ספק, כי חלק ניכר ממצעו של לינדון ג'ונסון לטובת ישראל יש לזקוף לזכות ידידותו האישית עם אשכול. מרת גולדה מאיר, ראש הממשלה הרביעי של ישראל, העידה על כך זה לא כבר בתכנית טלוויזיה ישראלית לזכר המנוח, וכך אמרה: „אישיותו של אשכול היתה גורם חשוב מאוד לכך, שהנשיא ג'ונסון נהג כלפינו כפי שנהג.“

ועוד אמרה מרת מאיר: „בשנת 1953, כשרצה בן גוריון להשתחרר לשנתיים וללכת לשדה-בוקר, רצה בן גוריון שאשכול ימלא מקומו בראשות הממשלה. המפלגה (מפא"י) החליטה, אחר-כך, פה אחד כי שרת יהיה ראש ה-

על החזרת שטחים רק מעוררים תאבונם של שונאי ישראל, ושוב אין זו שאלה של השקפה קיצונית או מתונה! והיא שאלה של גישה ריאליסטית ושקולה, שבה הצטיינה גולדה מאיר כל הימים. מותר לקוות, שסגולה זו תעמוד לה גם בעתיד בכהונתה הרמה.

קרוב לוודאי, כי בימי שלטונה תהיה לה השפעה קובעת לא רק על קו מדיניות החוץ אלא גם על הסגנון שבו ייאמרו דברי ישראל בזירה הבינלאומית ובמו"מ עם ממשלות ידידות ועוינות. לפני זמן מה נשאלה גולדה מאיר על סיכויי השלום עם ערב וענתה בפשטות ובקיצור האופייניים לה: "הערבים יעשו שלום עם ישראל ברגע שיאהבו את ילדיהם יותר משהם שונאים את מדינת ישראל". אימרה זו משקפת גם את בינתה המדינית וגם את הבנתה לצד האנושי השורשי של בעיית יחסי ישראל-ערב. ואמנם, כל עוד שנאת ישראל מסנוורת את עיני שליטי ערב והמוניחים, ומסיחה דעתם מעתיד ילדיהם — מה טעם להשתעשע בתקווה, כי השלום עם מדינת ערב קרוב, או כי ויתורים מסויימים עשויים לקרבו?

פגישת ניקסון ואבן

זה לא כבר התנדפו אשליות אחרונות, שפשוטו לגבי נאצר ומדיניותו כלפי ישראל. אבא אבן מסר משמן של ממשלות ידידותיות (ארה"ב ובריטניה) כי אין נאצר מתכוון כלל לעשות שלום עם ישראל ואין הוא מוכן להשלים עם קיומה כלל ועיקר. במסבות אלה, מה משמעות לדיבורים על "ועידת הארבע" ועל "ערובות הגדולים"? בפגישה שהיתה לנשיא ניקסון עם השר אבא אבן נשתכנע אבן, כי עקרונות היסוד של המדיניות האמריקנית לגבי המזרח התיכון בשנתיים האחרונות (עקרונות ג'ונסון) נשארים בעינם.

אמנם, קשה לדעת מה יועיל "השלב החדש" במגעיו של יארינג בשעה שמצרים אינה מוכנה למו"מ ולשלום ויתורים ואילו ירדן אינה בת חוץ לנהל מו"מ בלי קבלת רשות מנאצר. דבר אחד ברור: מועידת ארבע לא תצמח ישועה לישראל, היא עלולה לשמש פתח לתקלות חמורות מאוד.

ברגע זה אין הנשיא ניקסון מוכן להתקרבות לרוסים בתחום זה. אבל דווקא תגרות הגבול הקשות בין רוסיה וסין העממית, על כל הסכנות הנשקפות

כאות וכהוכחה, שהיא הנה האישיות הראשונה בשורה בתנועת העבודה הראויה לאיצטלה זו, הרי הכל יודו, כי גולדה מאיר לא ביקשה לעצמה שטרה זו, אך גם לא ראתה עצמה בת חוץ להשתחרר מהאחריות הקשה שהטילו עליה כל אנשי התנועה, באין מצביע נגדה. אפילו אנשי רפ"י שנמנעו מהצבעה לא ראו בה פסול אלא היו מעדיפים את דין. אך מכיוון שהבחירה בין שני מתחרים: דין ואלון נדחתה, ואף אלון עצמו אמר שהוא תומך ב"מועמדות גולדה מאיר — הרי שבחירתה נעשתה כמעט בהסכמה כללית. מה שהיה חסר כאן עדיין, היתה הידברות והבנה בין גולדה מאיר ומשה דין, ואמנם באמצע מארס נפגשו שניהם וגם הסכימו על שיתוף פעולה ועל הישר ארותו של דין בממשלה כשר ההגנה. בזאת נתקיימה משאלת דין על פתיחת דף חדש, וממילא גם נסללה הדרך לפני ממשלת מאיר, שלדעת השר פנחס ספיר יש להבטיח לה המשך לא רק עד בחי"רות נובמבר אלא גם אחריהן — לארבע שנים נוספות.

אין ספק שנסיונה המדיני הרב של גולדה מאיר, אופייה המוצק והלוחם, מעמדה הרם בעיני תפוצות ישראל בעולם, ובפרט בעיני הגדולה שבתפוצות, זו אמריקה, וכן שמה הטוב והמכובד בעולם כמדינאית, מומן ששירתה בתפקיד שר החוץ, וכן יחס הכבוד והידידות שרכשה לה בארצות אפריקה ואסיה — כל אלה הכשירוה מאין כמוה לתפקידה הנוכחי. במצב שהתפתח במדיניות הישראלית עם פטירתו של לוי אשכול, היתה גולדה מאיר המועמד הטבעי לכהונה הרמה של ראש הממשלה. היא קיבלה תפקיד זה אף שהתעדתה לפרוש מן החיים הפוליטיים פרישה מלאה או חלקית, לפחות, משום שהפעם ראתה חובה לעצמה לשרת את המדינה, וזאת בתוך ההכרה שאסור לה לסרב לציבור כולו, המאוחד סביב הממשלה החדשה, לקראת ימי מבחן ואתגרים קשים הנכונים למדינה לעת כזאת.

אם ההגדרה "נץ" או "יונה" לא הלמה את לוי אשכול המנוח, בוודאי ובוודאי שאינה הולמת את גולדה מאיר. כשנשאלה לפני שבועות אחדים על דעתה בעניין הצורך או האפשרות להחזיר שטחים, השיבה כי לדעתה אין לני להחזיר שטחים, וכל הדיבורים

רק דרך אחת להשפיע על מדינות ה- מערב ובפרט על ארצות הברית, כדי לשכנען שיש להטיל פתרון כפוי על המזרח התיכון, וזוהי דרך עשיית ה- רושם, שמלחמה גדולה עלולה לפרוץ בכל יום. לשם כך אירגן נאצר את קרבות הארטילריה לאורך התעלה, ולשם כך הוא מעודד את פעולות הטרור והגרילה הערביים.

שותפיו הרוסים של נאצר משתמשים גם הם בלוח היומי של התיגרות ומעשי האלימות הערביים, ובתשובות הנאותות הגיתנות על ידי צה"ל, כדי לשכנע את וואשינגטון, כי חומרת המצב מחייבת הסכם בין ארבע המעצמות בהקדם, וכפיית ההסכם על הצדדים למען הצלת שלום העולם.

מתפקידה של הדיפלומאטיה הישראליה הוא להוכיח, כי ההפך הוא הנכון, וכי רק התחייבויות של ארה"ב ביחד עם רוסיה על פתרונות מסויימים במזרח התיכון הן יהיו העוללות לסבך את ארצות הברית בעימות עם ברית המועצות באיזור זה. כל עוד לא תהיינה התחייבויות כאלה וכל עוד יניחו לצה"ל להשיב מהלומה לאויבי ישראל — אין כל סכנה של התלקחות מלחמה גדולה, יען כי אין זה לפי כוחם של צבאות ערב, לחוד או ביחד, לצאת למלחמה גלויה כזאת.

אגב, אריק רולו, אחד מעתונאי פאריס הפרו-ערבים, שהוא סופר "לה מונד" (יהודי מצרי) גילה זה לא כבר, בבקרו בישראל, כי נאצר יודע יפה שאינו מסוגל לצאת למלחמה השנה או בשנה הקרובה, ואם יצא למלחמה — יובס. אבל נאצר הוא אמן ההונאה הדיפלומאטית, ואם גם לא היה מעודו אמן טכסיסי המלחמה, והוא חושב, כפי שחשב ערב מלחמת ששת הימים, שיוזכה בנצחון פוליטי בלי להסתכן במאמץ צבאי של ממש.

מתפקידה של המדיניות הישראלית להוציא טעות זו מלבנו, ואין לעקור טעות זו מלבנו בדרך אחת: על ידי שיכנוע מנהלי המדיניות האמריקנית שלא ייתפסו למעשי אחיות-העינים שעושה נאצר ליד תעלת סואץ ובכל מקום אחר, ושלא יקבלו את איום השוא של הערבים, כי הם מוכנים לצאת למלחמה, או שהם מסוגלים לצאת למלחמה, כשכתב האנסון בולדווין, פרשנו הצבאי של "ניו יורק טיימס" לפני ימים מועטים, כי צה"ל מסוגל גם

מהן, עלולות להביא להיערכות בינ-לאומית חדשה, שבה תבקש רוסיה המועצתית את קירבתה של אמריקה, מתוך שנאת השכן הסיני, ואם גם לא מאהבת הקפיטליזם. פתיחת חזית במזרח הרחוק היא איום קשה למוסקבה, שכן הרוסים יודעים שאינם יכולים להשתמש בסכרון גבול כזה בנשק אטומי, ולסינים יש יתרון עצום בכוח-אדם. מלחמת וייטנאם, על כל הקשיים והאבידות שהסבה לארצות הברית, היא כאין וכאפס לעומת ההתלקחות שעלולה להתפתח מסכסוכי הגבול הסיניים-רוסיים. יש לזכור גם כן, כי מאז טסא-טונג אינו מסתפק בקריאת תגר על הרוסים אלא קודא את עמי ברית המועצות למרוד בשליטיהם, ש"בגדו במהפכה" וכו' וכו'. זהו זעזוע אשר אפס קצהו נראה לנו כעת, וסופו — מי ישורנו?

בתנאים אלה, אין לדעת מה ויתורים מוכנה מוסקבה לוותר למערב, תמורת "יחס הוגן" מצידו במשבר הנוכחי שפקדה במזרח הרחוק. ויתורים אלה יכולים להתייחס גם למזרח התיכון ולא רק להגבלת מירון ההודיניות האטומית. ולא זו אף זו. המדיניות האירופית והמדיניות כלפי גרמניה עלולה אף היא להשתנות, בין שאולברייט רוצה בכך ובין שאינו רוצה.

נאצר מאיים

בעולם מתוח ושסוע זה מנסה עבדול נאצר שוב לצוד דגים במים עכורים. לעתים ישאלו השואלים: לשם מה מעורר הדיקטטור המצרי את תותחיו לפעולה לאורך תעלת סואץ בשעה שנוקו קשים הרבה מנוקי הישראלים ובשעה שערי הגדולות ומיתקניו החשובים הם בטוח פגיעתם של התותחים הישראליים מלבד מה שקליעת ה-ישראלים, היא הרבה יותר מעולה משל המצרים והם יורים אל המטרות ולא יחטיאו. יתר על כן, דובריו של נאצר מבשרים לנו כי מעתה לא יתחשבו בכלל "מי ריה ראשון" (הוא הכלל החביב כל כך על גנרל דה-גול, שהסתמך עליו כדי להאשים את ישראל ב"תוקפנות") אלא יפגעו במטרות ישראליות לאורך התעלה בכל עת. מה הסיבה לכך, שנאצר שש אלי קרב למרות כל אבידותיו האחרונות, הכוללות גם את ריאד, ראש-מטהו? הסיבה היא פשוטה. הרודן המצרי משוכנע שיש

כיום להכות את כל צבאות ערב שוק על
ירך — לא היה יוצא דופן בהערכתו זו
בין הפרשנים הצבאיים הזרים. מעניין
להוסיף, כי בזמן ביקורו בארץ חיוה
בולדווין את דעתו, כי במקרה מלחמה
לא יתערבו הרוסים אלא אם כן יצלחו
חיילי ישראל את התעלה, ואז ייתכן
כי הרוסים יורו לטייסיהם להשתתף

במערכה. גם בולדווין הגיע לידי
מסקנה, אחרי ביקורו במזרח התיכון,
כי „סיבוב רביעי” אינו צפוי כעת, גם
אם אין להוציאו מכלל אפשרות מכל
וכל. עמידה על המשמר היא איפוא צו
השעה לא רק לצה”ל ולמפקדיו אלא גם
למכוני מדיניות החוץ הישראלית.

יצחק עברי

